

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

ירושלים מאז ועד היום, סיפור שאינו נגמר

הר הצופים, עמק צורים, נחל קדרון לרובע היהודי

**"עשרה קבין של יופי ירדו לעולם – תשעה נטלה ירושלים ואחד כל העולם כולו, ואין
לך יופי כיופייה של ירושלים"**

(קידושין מט ע"ב)



צילום: רונית בין

היש"מ מותאם לסדנת "ירושלים בירת ישראל"

מאת: ענת כהן

עריכה: רונית בין

עריכה לשונית: אפרת חבה

תשע"ו, 2016

רח' הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054

אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים שאינם אתרי משרד החינוך.

תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות הכלולות בו, הינו באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.



ירושלים מאז ועד היום, סיפור שאינו נגמר

הר הצופים, עמק צורים, נחל קדרון*

"עשרה קבין של יופי ירדו לעולם – תשעה נטלה ירושלים ואחד כל העולם כולו, ואין

לך יופי כיופייה של ירושלים"

(קידושין מט ע"ב)

פנים רבות לירושלים, אפשר לצפות בה מזוויות שונות וליהנות מזיו יופייה. בראשית ימיה כעיר בירה, נבנתה ירושלים סביב הר מרכזי אחד – הר המוריה. ירושלים היא בירת ישראל זה שלושת אלפים שנה – מאז הקים דוד המלך את ביתו בה ועשה אותה למרכז מדיני ורוחני. בה ייסד בנו, שלמה המלך, את בית המקדש וקיבע בכך את מעמדה מאז ועד היום. מסלול היש"מ מתמקד באזור המזרחי של ירושלים ומאפשר מפגש בלתי-אמצעי והכרות עם הרקע ההיסטורי הקדום של ירושלים, טרם היותה לעיר בירתו של העם היהודי לדורותיו. ראשיתו של המסלול בתצפית מהר הצופים אל מדבר יהודה, תצפית המדגישה את היותה של ירושלים עיר הממוקמת על ספר המדבר, על קו תפר עדין מאוד בין חיים למוות. המסלול ממשיך מערב אל הארץ הנושבת דרך עמק צורים ונחל קדרון ומסתיים בכותל המערבי ובמנורה הצופה אליו. במסלול היש"מ העובר במרחב זה, נתוודע לתופעות נופאדם המשקפות את סיפורה של ירושלים כמרכיב חשוב ומשמעותי על ציר ההתפתחות בזהות היהודית, את התהוותה כבירת ישראל ואת ההווה העכשווית בעיר.

* זהו מערך יש"מ אחד מתוך שניים. יש"מ זה מתמקד בירושלים הקדומה ובראשית ימיה כעיר בירה. היש"מ השני מתמקד בעיר דוד, ברובע היהודי ובחלק המערבי של העיר שמחוץ לחומת העיר העתיקה.

אזור : הרי ירושלים.

משך זמן היש"מ : 5 שעות (ללא נסיעה).

אורך המסלול : 3.5 ק"מ.

מפה : מס' 9, מבואות ירושלים.

נקודת התחלה : תצפית מהר הצופים לכיוון מזרח, נ"צ 17250/13270.

נקודת סיום : סמוך למנורה שברובע היהודי, רחבת רבינוביץ'.

עונה מומלצת : סתיו, חורף (בימים שאינם גשומים ולא לאחר גשם), אביב.

מגבלות : אין.

דגשי בטיחות

- לאורך תוואי המסלול, יש להקפיד ללכת במרוכז ולא ליצור מרווחים.

- בכביש להר הזיתים יש ללכת בטור בצמוד לשול הכביש.

דרגת קושי : קל, אין נגישות לנכים , למעט לרחבת הכותל.

ציוד נדרש : אין לא נדרש ציוד מיוחד.

מקורות מים לשתייה במסלול : ברחבת הכותל.

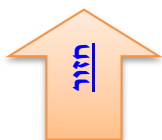
אתרים בתשלום : למעוניינים, פרויקט הסינון בעמק צורים, הזמנה דרך [עיר דוד](#).

מה ביש"מ

1. [תיאור מסלול](#)
2. [מפת היש"מ](#)
3. [תיאור האתרים שבמסלול](#)
4. [מהלך הפעילות ביש"מ](#)
5. [המחשות ואמצעי עזר לניהול היש"מ](#)
 - [צופים אל המרחב \(1\)](#) – חידות בציורים
 - [צופים אל המרחב \(2\)](#) – תשובות למורה
 - [משימות דרך \(3\)](#)
 - [משחקים ונהנים \(4\)](#) – מים לחץ
 - [ירושלים בתקופה היבוסית \(5\)](#) – תרשים
 - [הרחבה למורה מתוך סדנת ירושלים \(6\)](#)
 - [פני הנוף בציוריו של דיוויד רוברטס \(7\)](#)
 - [כיבוש ירושלים \(8\)](#) – הצגה
 - [מות אבשלום \(9\)](#) – ציור
 - [גאולת ירושלים על-פי מדרש \(10\)](#) – הצגה
 - [מעגל של"ח \(11\)](#)
 - [מהו מעגל של"ח](#)
 - [טבלת ניקוד \(12\)](#)
6. [תנ"ך](#)
 - [יהושע טו-יט](#)
 - [בראשית כב, א-יד](#)
 - [בראשית לה, כג-כו](#)
 - [שמואל ב, ה, ד-י](#)
 - [שמואל ב, ה, ו-ח](#)
 - [שמואל ב, ו, יב](#)
 - [שמואל ב, כד, כד-כה](#)
 - [דברי הימים ב, ג, א](#)
7. [ביבליוגרפיה מומלצת](#)
8. [קישורים אינטרנטיים נוספים](#)

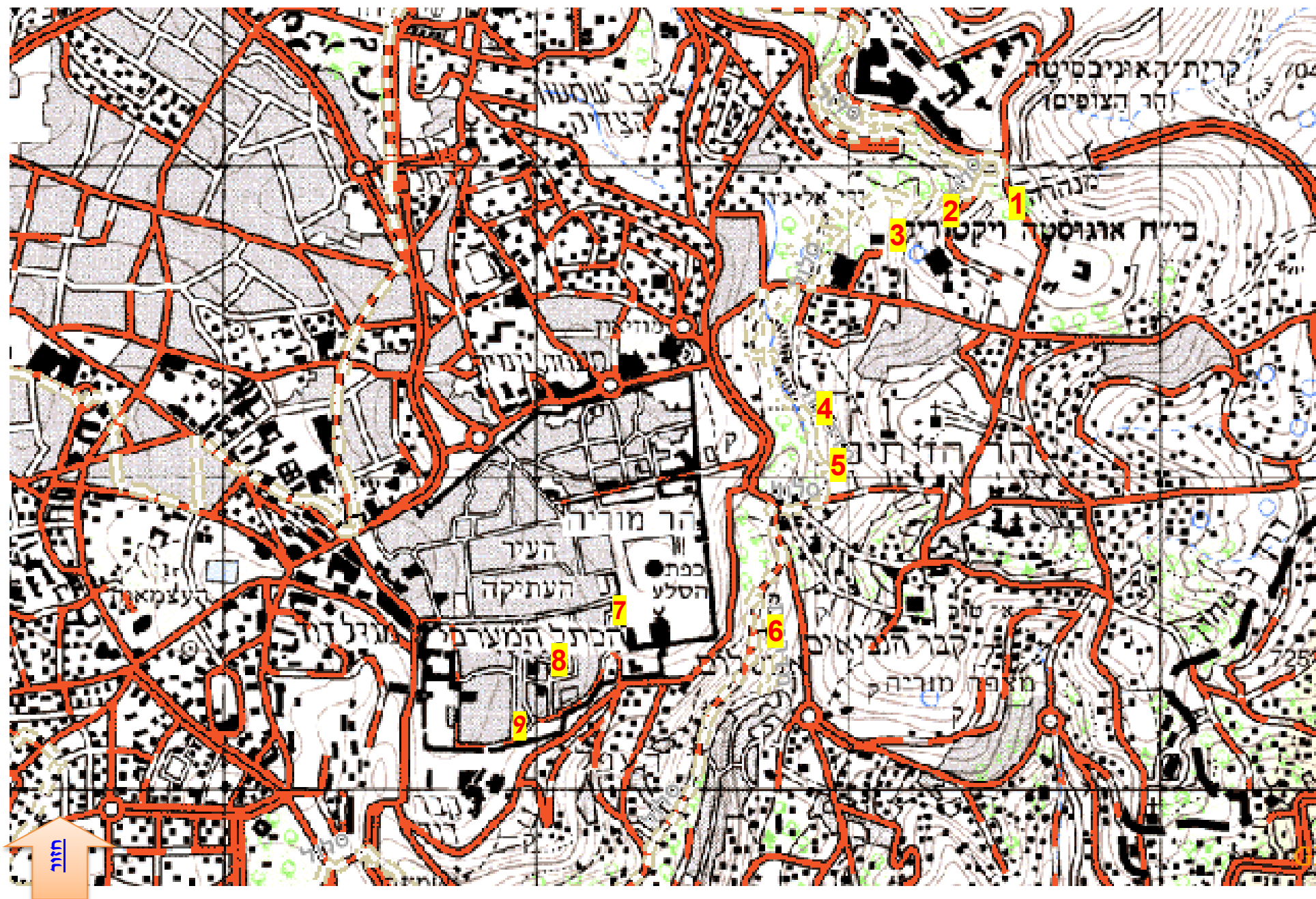
תיאור מסלול

ראשיתו של המסלול בנקודת התצפית המזרחית **מהר הצופים (1)** אל עבר מדבר יהודה, נקודת תצפית הסמוכה לאוניברסיטה העברית. מנקודה זו, נלך דרומה לצד הכביש, נעבור בשני מעברי חצייה ונמשיך מערבה **במורד המדרגות (2)** לפי השילוט לעמק צורים, בשביל המסומן בכחול. מהמדרגות מערבה נשקף מראה מרהיב של העיר העתיקה. למרגלות המדרגות, בצד דרום, אפשר להבחין **באתר לסינון עפר מהר הבית (3)**. נמשיך ללכת כ-300 מטרים מערבה, נפנה דרומה ונצעד בין חלקות חקלאיות של כרמי זיתים, בשביל המסומן בכחול ובשילוט של **שביל ירושלים**, עד לחנייה של תיכון ערבי-מוסלמי לבנות. נתקדם עד לכביש, נרד במדרכה כ-70 מטרים עד לסימון השבילים הכחול. משם המסלול ממשיך בשביל ברור העובר בין חלקות חקלאיות וכרמי זיתים. נלך בשביל כ-400 מטרים ונחצה כביש קטן. השביל נכנס לערוצון, נצעד בו לאורך כ-350 מטרים ונפנה מזרחה לפי הסימון. נעלה במדרגות קטנות לאורך **טרסות (4)** שבהן מגוון צמחייה טבעית, כמו: שיחי **מרווה ריחנית** ועצי **אלה אטלנטית** (שעליהם **עפצים** אופייניים דמויי אלמוג), **עוזרר קוצני** ו**עץ מיש** בודד. נפנה דרומה עם השביל ונמשיך על גבי הטרסות **לעבר גן אורסון הייד (5)**. שביל אספלט, שלאורכו נטועה שדרת ברושים, יוביל לכביש היורד מהר הזיתים אל גת שמנים (רחוב אל-מנסוריה). נלך לאורכו כמאה מטרים עד לצומת דרכים, ומיד מדרום (שמאל) לכביש נמצאת **הכניסה לכנסיית "כל העמים" שבגת שמנים**. מכאן נמשיך בשביל המסומן בכחול, במדרכה המערבית, דרומה לכיוון **בית הקברות שבהר הזיתים**, ניכנס למתחם בית הקברות ונרד במדרגות אל ערוץ נחל קדרון, אל המונומנטים של **יד אבשלום (6)** ושל **קבר בני חזיר וקבר זכריה**. משם נטפס בצד מערב במדרגות המובילות לכביש הסמוך לכותל הדרומי והמוביל **לשער האשפות**. דרכו ניכנס **לרובע היהודי ונלך לכותל המערבי (7)**. מהכותל המערבי נעלה במדרגות הדרומיות-מערביות העולות לרובע היהודי ונגיע אל רחבת **המנורה (8)** של מכון המקדש. בנקודה זו מסתיים המסלול.



מפת היש"מ

מתוך: [מנהלת הטיולים](#)



תיאור האתרים שבמסלול

תצפית מזרחית מהר הצופים (1)

הר הצופים צופה אל מרבית שטח ירושלים ואל שטח נרחב ממדבר יהודה, כולל ים המלח. גובהו של ההר הוא 826 מטרים מעל פני הים, כמאה מטרים מעל העיר העתיקה וכ-1,240 מטרים מעל פני ים המלח. הבאים לירושלים מצפון ראו ממנו את העיר ואת בית המקדש לראשונה, ומכאן שמו. שמו הלועזי של ההר הוא "סקופוס" – תרגום יווני לשם העברי. בערבית קרוי ההר "ראס אל-מושריף" – ראש הנשקף.

התצפית המזרחית מהר הצופים אל מדבר יהודה מבהירה את מיקומה הגאוגרפי של ירושלים: עיר השוכנת ברצועת ההר המרכזית של ארץ ישראל, על קו פרשת המים שלה שבין הים התיכון לים המלח, על גבול ספר המדבר – חבל ארץ צר ומוארך המשתרע בין רכס הרי יהודה ממערב למדבר יהודה ממזרח – באזור החץ שבין המזרע והשימון: ממזרח לירושלים מדבר יהודה, השימון, וממערב לה אזור ירוק בעל אקלים ים-תיכוני – הארץ הנושבת. באזור שבין המזרע לשימון התקיים מאבק תמידי בין יושבי המדבר הנוודים ויושבי הארץ הנושבת. ירושלים התקיימה והתפתחה בצל מאבק זה לאורך ההיסטוריה.

המורדות המערביים של הר הצופים – תצפית מערבה (2)

מהמדרגות המובילות אל עמק צורים, אפשר להשקיף לכיוון מערב. נמקד את המבט בחומות העיר העתיקה; בכותל המזרחי והצפוני; ברחבת הר הבית שעל הר המוריה, שבמרכזה הכיפה המוזהבת של כיפת הסלע (מנקודה זו, נראים רק הצדדים הצפוניים והמזרחיים שלה); בכיפה האפורה של כנסיית הקבר; באזור הרובע היהודי ובכיפה הלבנה הבולטת מעל בית כנסת החורבה שברובע היהודי. בקו הרקיע, נזהה צריחים נוספים של כנסיות ושל מסגדים ואת המבנים הבולטים בעיר המערבית החדשה שמחוץ לחומות. מצפון לנו מתחם האוניברסיטה העברית שעל **הר הצופים**, ולמרגלותינו **נחל קדרון** – המקיף את **הר המוריה** ממזרח.

עמק צורים (3)

עמק צורים הוא גן לאומי מצפון-מזרח לעיר העתיקה בירושלים, באפיק נחל קדרון, למרגלות הר הצופים והר הזיתים. המקום הוכרז כגן לאומי בשנת 2000, במטרה ליצור רצועת גנים שתחבוק את חומות ירושלים, לשמר את מרקמו ההיסטורי של הר הזיתים ולמנוע בנייה במקום. העמק קרוי על שם אבני הצור הרבות יחסית שבמקום.

בפארק מופעל פרויקט "סינון עפר הר הבית", בניהולם של ד"ר גבי ברקאי וצחי צוייג מאוניברסיטת בר-אילן ובתמיכת עמותת אלע"ד. מטרת הפרויקט היא למצוא ממצאים שהוואקף המוסלמי הוציא מהר הבית, בשנת 1999, בחפירות שביצע ללא פיקוח ארכאולוגי ובניגוד לחוק. במפעל הסינון נתגלו אלפי פריטים מכל התקופות.

ואדי ג'וז – שכונה במזרח ירושלים, סביב לערוצו של נחל קדרון עילי, השכונה נמשכת מפינת החומה הצפונית-מזרחית וצפונה עד למרגלות הר הצופים שבמזרח העיר. השכונה מתפרשת משני עברי הערוץ העילי של נחל קדרון. שמו של ואדי ג'וז הוא שיבוש של תעתיק השם יהושפט (מלך יהודה) לאותיות לטיניות.

נחל קדרון – זורם מאזור העיר העתיקה בירושלים ונשפך לים המלח סמוך ליישוב אבנת, מדרום לנחל קומראן ומצפון לנחל דרגה. יש כמה השערות בנוגע למקור שמו של הנחל: ההשערה הראשונה מפרשת את השם קדרון מלשון קדרות, חושך. חלק מערוץ הנחל מוקף הרים גבוהים המאפילים עליו. ההשערה השנייה מפרשת אף היא את המילה קדרון מלשון קדרות, אך היא מתייחסת לנחל כאל מקום של קבורה ושל טומאה, שכן נקברו בו אישים חשובים בתקופת בית שני. לפי השערה שלישית, השם קדרון נבע מצורת הקדרה שיוצר הנחל במפגשו עם גיא בן הינום. השערה נוספת מייחסת את שם הנחל לבתי המלאכה של הקדרים שהיו בו.

טרסות (4)

בתחום הגן הלאומי עמק צורים, משמרים דוגמות לחקלאות הררית – המאופיינת בכרם **זיתים** גדול, **בטרסות ובחורש ים-תיכוני**.

הקרקע החקלאית – אשר בתחילת דרכה של עיר דוד, היא ירושלים, הייתה עיקר הפוטנציאל הכלכלי שלה – מוגבלת בשטחה. בלייתם של **סלעי הגיר** הקשים יוצרת אדמת **טרה רוסה**, המאפיינת את הרי יהודה והאופיינית לנופים של **בליה קרסטית**. קרקע זו נוצרה על המדרונות ועל פסגות ההרים, וחלק ניכר ממנה נסחף והותיר את המדרונות קירחים וסלעיים, אך גם יצר קרקע פורייה וזמינה לחקלאות בעמקי הנחלים.

הטרסות האופייניות לאזור ההר בארץ ישראל הוקמו לצורך קיום חקלאות במדרגות. רובה של החקלאות בהר היא חקלאות בעל, המתבססת על מי גשמים. על פי רוב, בחקלאות זו מגדלים כרמי ענבים, מטעי זיתים, עצי פרי שונים, מיני דגן וגידולי חורף הנסמכים על הגשם.

גן אורסון הייד (5)

בשנות השמונים, **טדי קולק** – שהיה אז ראש עיריית ירושלים – נתן **למורמונים** עשרות דונמים לבניית אוניברסיטה וכנסייה מורמונית, זאת בתמורה לתרומה ענקית לטובת פיתוח ירושלים. הגן קרוי על שמו של אורסון הייד המורמוני, שתרגם שטח של שמונה דונמים שבו חורש טבעי ויפה ושבילים נוחים המתפתלים בתוך החורש. הגן מטופח מאוד וסגנונו הוא תנ"כי, כסגנון של נאות קדומים. מול לגן נמצא שער האריות ולידו אנדרטה ליחידה 75 של סיירת הצנחנים במיל' – המנציחה את הפריצה של הסיירת לשער האריות במלחמת ששת הימים.

יד אבשלום (6)

אבשלום, בנו של דוד המלך וזה ששערו הסתבך בין ענפי האלה, בנה לעצמו עוד בחייו את המצבה המזוהה כיום כיד אבשלום: "וְאַבְשָׁלוֹם לָקַח וַיַּצֵּב לוֹ בְּחַיּוֹ אֶת מִצְבֵּת אֲשֶׁר בְּעֶמֶק הַמֶּלֶךְ כִּי אָמַר אֵין לִי בֶן בְּעֵבוֹר הַזֵּפִיר שְׁמִי וַיִּקְרָא לַמִּצְבֵּת עַל שְׁמוֹ וַיִּקְרָא לָהּ יָד אַבְשָׁלוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (שמואל ב, יח, יח).

אך למעשה, ארכאולוגים תארכו את הקבר כבן המאה הראשונה לספירה, מה שפוסל את הקשר בינו לבין אבשלום בנו של המלך דוד. המסורת המוסלמית מקשרת את מבנה הקבר למשפחת פרעונים, ולכן נקרא הקבר בפי המוסלמים "כובע פרעה" (טנטור פרעון).

מבנה המצבה אופייני לסגנון הרומי, שרווח באותה עת בירושלים: עמודים מגולפים בסגנון יווני, חגורת אבן חלקה מעל כותרות העמודים, מעליה חגורה המעוטרת בסגנון הדורי, וכרכוב בולט מעליהן. חלקה התחתון של המצבה חצוב כולו בסלע הטבעי, ואילו החלקים העליונים בנויים מאבן. פתח הכניסה למערת הקבורה נמצא מצדה הימני (הדרומי) של המצבה, ואילו הפרצה הגדולה הפעורה במרכז החזית נעשתה בתקופה מאוחרת יותר.

קבר בני חזיר הוא מערת קבורה הנמצאת בנחל קדרון שבירושלים, סמוך ליד אבשלום. הקבר מתוארך לתקופת החשמונאים, והוא חצוב כולו בסלע. כתובת בעברית מעל המערה, שנחקקה כנראה בתקופה החשמונאית, מלמדת כי במערה קבורים משפחת כוהנים מבני חזיר. חוקרים תארכו את מערכת הקבורה כבת המאה השנייה לפנה"ס. במערה זו, נתגלתה כתובת מעל החזית: "זה קבר והנפש של אלעזר חניה יועזר יהודה שמעון יוחנן בני יוסף בן עובד יוסף ואלעזר בני חניה כהנים מבני חזיר". על-פי הכתובת, נראה כי במערה נקברו צאצאים למשפחת הכוהנים חזיר – שעליה ידוע עוד מימיו של דוד: "וּלְבָנֵי אֶהֱרֹן מִחֻלְקוֹתָם... וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל... לְחִזְרִי שִׁבְעָה עָשָׂר" (דברי הימים א, כד, א-טו).

קבר זכריה הוא מצבה מונוליתית מתקופת בית שני החצובה כולה בסלע. חלקה התחתון דמוי קובייה ומעליו מתנוססת פירמידה, שאף היא חצובה בסלע. במצבה אין כל חדר קבורה ויש להניח שהיא שימשה נפש לקבר שהיה בסמוך לה ושלא שרד או שלא הושלמה חציבתו. בחצר שסביב קבר זכריה היו קבורים יהודים עד לחפירת המקום בשנות השישים של המאה ה-20. על-פי מסורת יהודית מן המאה ה-13, מצבה מרשימה זו קשורה לאירוע הריגתו של זכריה הכוהן בימי הבית הראשון: "וְרוּחַ אֱלֹהִים לָבָשָׁה אֶת זִכְרִיָּה בֶן יְהוֹנָדָע הַכֹּהֵן וַיַּעֲמֵד מַעַל לְעֵם וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר הָאֱלֹהִים לָמָּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת מִצְוֹת יְהוָה וְלֹא תַצְלִיחוּ כִּי עֲזַבְתֶּם אֶת יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶתְכֶם. וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו וַיִּרְגְּמוּהוּ אָבֹן בְּמִצְוֹת הַמֶּלֶךְ בַּחֲצַר בֵּית יְהוָה. וְלֹא זָכַר יוֹאָשׁ הַמֶּלֶךְ הַחֲסִד אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹנָדָע אָבִיו עִמּוֹ וַיַּהַרְגוּ אֶת בָּנוֹ וְכַמּוֹתוֹ אָמַר יְרָא יְהוָה וַיִּדְרֹשׁ" (דברי הימים ב, כד, כ-כב).

הכותל המערבי (7)

הכותל המערבי הוא אחד מארבעת קירות תמך המקיפים את הר הבית זה כאלפיים שנה, משלהי תקופת בית שני ועד ימינו. המסורת היהודית מיחסת לכותל המערבי קדושה יתרה, וכנראה כבר במאה ה-14 נקבע מקום תפילה בסמוך אליו, המשמש עד היום.

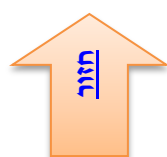
לכותל המערבי חשיבות דתית, לאומית והיסטורית, ואלה מביאים אליו מיליוני מבקרים בכל שנה, יהודים ושאינם יהודים. בני מצווה חוגגים שם עם משפחתם, חיילים נשבעים אמונים ברחבתו העליונה, ואישים מרחבי העולם מבקרים בו.

קדושתו נובעת מהיותו קיר התמך שהיה הסמוך ביותר לדביר, לקודש הקודשים בבית המקדש.

המנורה (8)

המנורה המוצבת ברובע היהודי היא מנורת זהב העשויה כדוגמת המנורה שהייתה מוצבת במשכן ומאוחר יותר בבית המקדש, ושאת נרותיה היו הכוהנים מדליקים ומטיבים בכל ערב. המנורה היא אחד מסמליו של העם היהודי וסמלה הרשמי של מדינת ישראל. מכון המקדש יצר מנורה זו, המצופה כולה זהב, על סמך מחקר של חוקרי המכון שנמשך שנים רבות. המחקר מבוסס על מקורות חז"ל, על הרמב"ם, על תיאורו של יוסף בן-מתתיהו ועל ציורים של מנורות ששרדו מימי בית שני.

המנורה מוצבת ברחבה בסמוך למדרגות היורדות אל הכותל ומשקיפה עליו. היא הוצבה במקום זה כדי שכל מי שמגיע לרחבת הכותל מכיוון הרובע היהודי יוכל לראותה כשברקע שלה הר הבית. המנורה מוצבת בתוך מתקן מיוחד עשוי זכוכית משוריינת, מעל חומת לבנים קטנה, וגובהה כארבעה מטרים.



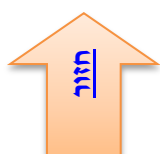
מהלך הפעילות ביש"מ

סדר	מקום הפעילות	נושא הפעילות ויעדי היש"מ	תיאור הפעילות	דגש מיוחד	הערות	זמן	ציוד מיוחד
1	תצפית מהר הצופים מזרחה (1)	א. הצגת נושא היש"מ ב. <u>תצפית לכיוון מזרח אל המדבר</u> – מאפייני הנוף שממזרח לעיר ירושלים – ייחודה של העיר שעל ספר המדבר יעד מס' 1 התלמיד יתרשם מיופייה של העיר, מייחודה, ממגוון האוכלוסייה שבה ומשגרת החיים בה. ג. ארוחת בוקר	א. מה מצפה לנו היום – קישור היש"מ לסדנה והצגת המסלול. ירושלים טרם היותה לעיר בירה, הסיבות להיותה לעיר בירה לאורך הדורות ועד היום. משימה בחוליות: <u>צופים אל המרחב (1)</u> שאלה מהם מאפייני הנוף שממזרח לעיר?	תצפית אל מדבר המוות ואל רצועת הבקע, ומכאן הבנת המשמעות של קיום עיר על סף המדבר. ירושלים על קו התפר שבין המדבר לבין הארץ הנושבת, בין המוות לבין החיים.	הפעילויות במסלול מתנהלות בחוליות ובשילוב משימות, חוליות הועברו לתלמידים מראש.	30 דק'	<u>טבלת ניקוד (12)</u> <u>צופים אל המרחב (2)</u> – תשובות למורה
2	מתצפית הר הצופים לכניסה לגן הלאומי של עמק צורים – שביל המסומן בכחול	הליכה	<u>משימות דרך (3)</u> לאורך המסלול	הקפדה על חצייה זהירה של הכביש.		7 דק'	
3	במדרגות אל הגן הלאומי בעמק צורים (2)	תצפית לכיוון מערב ירושלים והרי ירושלים יעד מס' 1 התלמיד יתרשם מיופייה של העיר, מייחודה, ממגוון האוכלוסייה שבה ומשגרת החיים בה (לאורך כל היש"מ). יעד מס' 4 התלמיד יצפה על העיר ויאפיין מבני דת שונים.	העיר העתיקה שבין החומות הר הבית, מסגד אל-אקצה, ביכנ"ס החורבה, הרובע היהודי, הרובע המוסלמי, הרובע הנוצרי, כנסיית הקבר, העיר החדשה, מלון המלך דוד.	התפתחות העיר וחשיבותה לשלוש הדתות. חושב להתייחס לתוואי המסלול שבו ילכו במהלך היש"מ ולערוצי הוואדיות שמקיפים את ירושלים ממזרח: ערוץ ואדי גיז ונחל קדרון.		10 דק'	
4	ממדרגות הגן הלאומי לפרויקט סינון עפר הר הבית		הליכה, <u>משימות דרך (3)</u> לאורך המסלול			10 דק'	

5	עץ האלה הגדול (3)	1. צעדים בדרך להתקדשותה של ירושלים ולהיותה לעיר בירה. יעד מס' 2 התלמיד יקשר בין האתרים ההיסטוריים לאירועים מהתנ"ך וממקורות יהודיים נוספים. 2. חשיבותו של פרויקט סינון שפכי העפר של הר הבית.	1. משימת חוליה, הצגה: סיפור עקדת יצחק, בראשית כב, א-ד. 2. חשיבותו של הר המוריה: אבן השתייה, עקדת יצחק, קניית גורן ארוונה היבוס. 3. הסבר על פרויקט הסינון ודיון בשאלות: מהי החשיבות של אתר זה? מדוע משקיעים בו משאבים רבים כל כך?	מנק' זו רואים היטב את כיפת הסלע, מקום העקדה ואבן השתייה, שעליה היא מסוככת. ר' יוחנן היה אומר: "למה נקרא שמה אבן שתייה, שממנו הושתת העולם" (ירושלמי יומא ה, ד) וכמוהו אמר גם ר' חייא (ירושלמי שם). אפשר להיכנס לאתר הסינון ולהשתתף בחוויית סינון העפר מהר הבית בתיאום ובהזמנה מראש (דרך עיר דוד).	15 דק'	
6	מעמק צורים לטרסות שמול החומה המזרחית	הליכה	משימת מש"צ – משחק: משחקים ונהנים (4) – מים לחץ, והמשך משימות הדרך (3)	שאלה: כיצד קשור משחק המים לירושלים (תשובה בתחנה הבאה).	20 דק'	
7	טרסות (4)	1. למרות התנאים – מיקומה של ירושלים 2. בחירת ירושלים ע"י דוד לעיר בירה	א. הסיבות לבחירת מיקומה של עיר בתקופה הקדומה. ב. ירושלים נבחרת למרות התנאים הגאוגרפיים שלה. הרקע ההיסטורי-מדיני לבחירה בירושלים כעיר בירה 1. סיבה רוחנית-דתית: מקום	א. התנאים להקמת עיר * עיר על דרך ראשית מים ביטחון ואסטרטגיה * קרקע חקלאית ב. טופוגרפיה וגאוגרפיה ירושלים בנויה על גבעה הנמוכה יחסית לגבעות שסביבה – ע"ג שלוחה צרה ונמוכה המוקפת ערוצים. * מיקום בסמוך למדבר. * דרכים: אינה יושבת על צומת דרכים ראשיות, אלא מזרחית לדרך במת ההר ודרומית לציר בית חורון, עפרה ויריחו. * רחוקה מעט מדרכי הארץ הראשיות. * מים וקרקע אינה עשירה במקורות מים (למעט מעיין הגיחון ועין רוגל) ובקרקעות לעיבוד חקלאי	20 דק'	ירושלים בתקופה היבוסית (5) – תרשים הרחבה למורה מתוך סדנת ירושלים (6)

			(התייחסות לטקסות ראו בתיאור האתרים שבמסלול).	העקדה ובריאת העולם. 2. סיבה מדינית: איחוד השבטים.		
8	מהמדרגות החקלאיות לכניסה לגן אורסון הייד	הליכה	המשך משימות הדרך (3) , אפשרות לקיים פעילות הפגתית ע"י המש"צים.	הוראות ביטחון ובטיחות: הליכה לצד הכביש בטור עורפי וחציית כבישים על-פי הנוהל.	* המעבר במתחם הר הזיתים אינו בעייתי לכוהנים שכן הוא תחום בגדר המפרידה אותו משטח הקברים. * לפני הירידה ליד אבשלום, במתחם בית הקברות, יש שירותים ציבוריים ללא תשלום.	10 דק'
9	תצפית גן אורסון הייד (5)	פני הנוף במאה ה-19 והיום	פני הנוף בצויריו של דיוויד רוברטס (7) – השוואה בין ציוריו של דיוויד רוברטס המתארים את האזור בשנת 1839 לבין מראה האזור היום.	התייחסות להר הבית – מקומו של בית המקדש, לחומות העיר ולשער האריות.		10 דק'
10	מגן אורסון הייד ליד אבשלום דרך גת שמנים ובית הקברות שבהר הזיתים	הליכה	הר הזיתים במסורת היהודית וחשיבותו בהקשר לירושלים באחרית הימים.	המשך משימת הדרך		15 דק'
11	יד אבשלום, קבר בני חזיר וקבר זכריה (6)	1. כיבוש ירושלים ע"י דוד. 2. המונומנטים בנחל קדרון – אירועים בתולדות העם והעיר. מרכזיותה וחשיבותה של ירושלים. יעד מס' 2 התלמיד יקשר בין האתרים ההיסטוריים לאירועים מהתנ"ך וממקורות יהודיים נוספים.	משימת חוליה כיבוש ירושלים (8) – הצגה, על-פי שמואל ב, ה, ו-ח 1. מרד אבשלום בדוד המלך 2. מות אבשלום (9) – ציור 3. מצבת יד אבשלום קבר זכריה – קבר משפחת כוהנים מימי בית ראשון, המצב החברתי הקשה בתקופה זו (סיפור מסע הרצח של נבוצרדן). 4. קבר בני חזיר		החוליה קיבלה מבעוד מועד, בהכנה בכיתה ליש"מ, משימה שבה עליה להמחיש את כיבוש ירושלים ע"י דוד ואנשיו. הבנת החשיבות של ירושלים מהמאבקים המרכזיים ביותר המתרחשים בממלכה, שקורים בה ממש.	25 דק'
12	עלייה במדרגות שממערב ליד אבשלום אל כביש העוקף את העיר העתיקה ומשם לתצפית על הכותל המערבי	הליכה	המשך משימות הדרך (3)	נוהל חציית כבישים		20 דק'
13	הכותל המערבי (6)	ביקור עצמאי בכותל המערבי				20 דק'

14	המנורה שברחבת רבינוביץ' (7)	ירושלים מרכז רוחני 1. עולי רגל לירושלים אז והיום 2. בית המקדש 3. מנורת בית המקדש יעד מס' 2 התלמיד יקשר בין האתרים ההיסטוריים לאירועים מהתנ"ך וממקורות יהודיים נוספים. יעד מס' 4 התלמיד יבצע תצפית נוף על העיר ויאפיין מבני דת שונים.	1. משמעותה של <u>העלייה לרגל</u> לחיזוק מעמדה של ירושלים כבירה. 1. משמעות העלייה לרגל לירושלים היום (נקודות למחשבה ופעילות בנושא באתר <u>טבע עברי</u>). 2. <u>הכותל המערבי</u> , שריד לחומת בית המקדש. 2. <u>בית המקדש בחזון הציוני</u> . 3. <u>המנורה ומשמעותה לאורך הדורות והיום</u> .	<u>המנורה ומשמעותה בעת העתיקה</u>	רצוי להתרחק לפינה שקטה יותר.	15 דק'
15	פינה שקטה ברובע היהודי (8) * ליוצאים משער ציון, אפשרי באחת הסמטות השקטות של הרובע היהודי. * ליוצאים משער האשפות, לפני היציאה משער האשפות, בפינה המערבית.	1. ירושלים – מחרבן לתקומה 2. מעגל של"ח 3. <u>סיכום היש"מ</u>	משימת חוליה <u>גאולת ירושלים על-פי המדרש (10)</u> – הצגה <u>מעגל של"ח (11)</u> – דיון במסר הערכי	!		40 דק'
16	מהרובע היהודי לשער ציון	הליכה				10 דק'
17	שער ציון	נקודת סיום				



המחשות ואמצעי עזר לניהול היש"מ

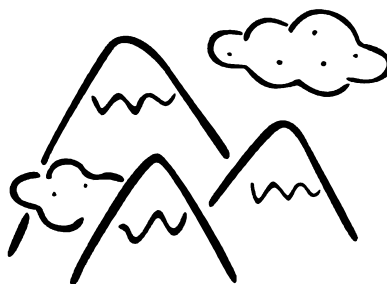
צופים אל המרחב (1) – חידות בציורים

מאת: רונית בין

1. פתרו את חידות הציורים.
2. מקמו את שמות היישובים והאתרים בתרשים.
3. זהו בעזרת התרשים את היישובים ואת האתרים בשטח.



הקול שלה



1

_____ + _____ אחד ההורים _____

צבע- + ים



מ +

2

צבע- + ים



3

80

_____ ב = א



4



ה +

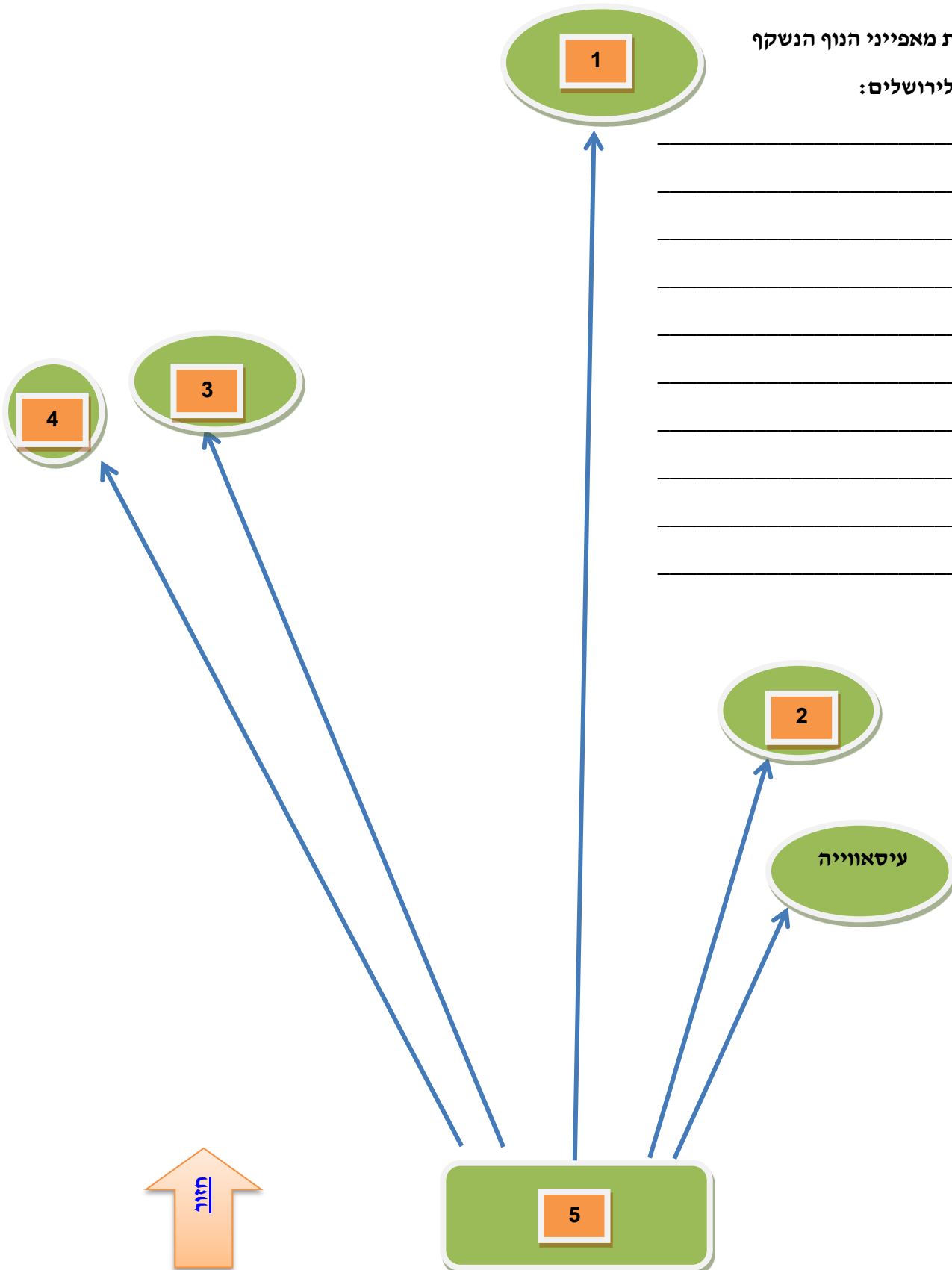


5

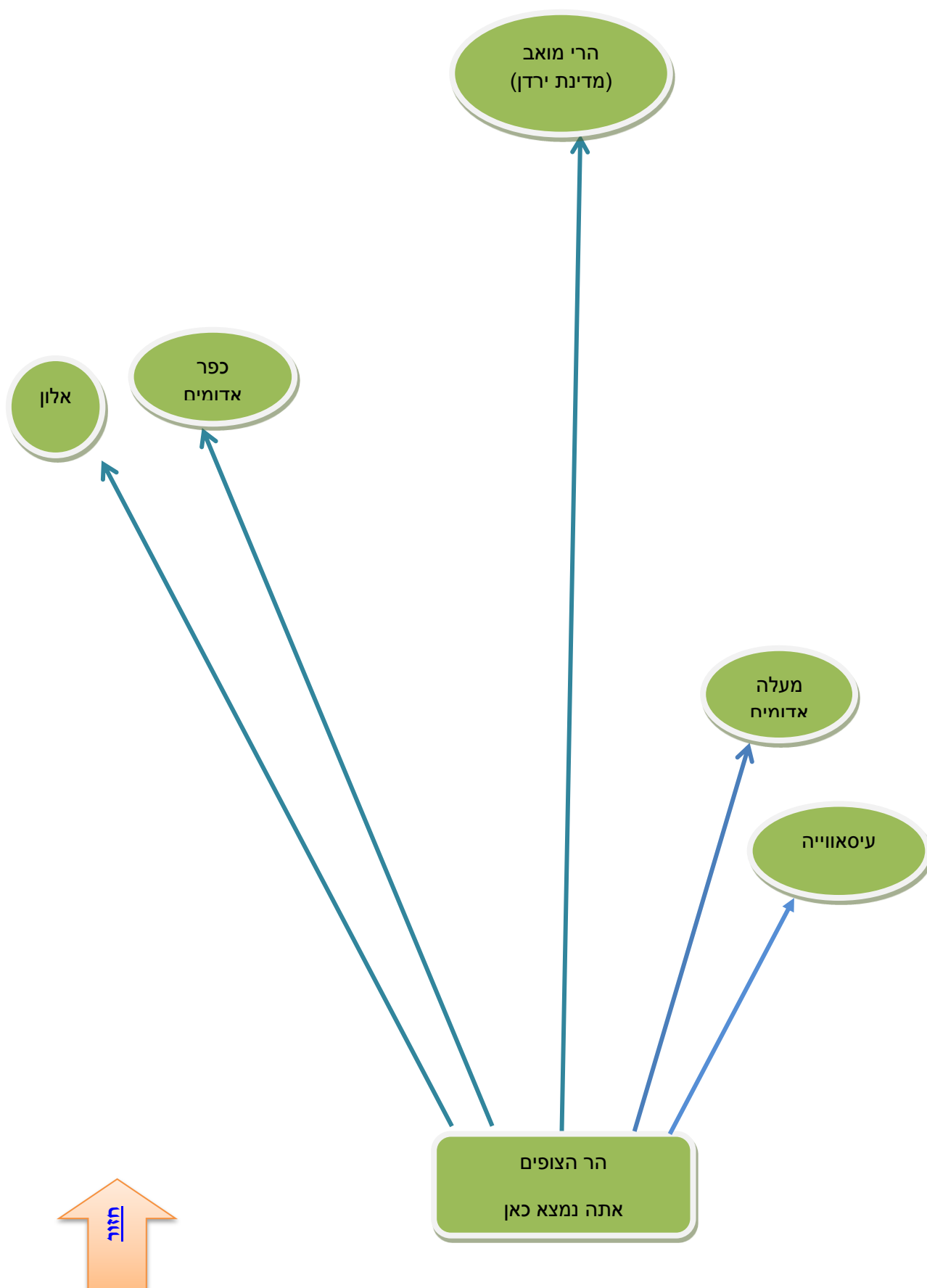
4. איזה אזור גאוגרפי נמצא ממזרח לירושלים?

5. תארו את מאפייני הנוף הנשקף

ממזרח לירושלים:



צופים אל המרחב (2) – תשובות למורה



משימות דרך (3)

עליכם לבצע שלוש משימות לאורך המסלול:

1. לזהות אתרים בשטח על-פי התמונות.
2. לשיר כמה שיותר שירים הקשורים לירושלים.
3. לצלם אתרים המזוהים עם היהדות, עם הנצרות ועם האסלאם – תמונות אלו יש לשלוח למורה.

זיהוי אתרים שבמסלול

מכינים אקורדיון תמונות (חשוב שהתמונות יופיעו לא על-פי סדר הופעת האתרים בשטח). המשימה של החוליות היא לאתר את האתרים שבתמונות, החוליה המאתרת ראשונה מקבלת ניקוד.



העיר העתיקה בין החומות
צילום: רונית בין



סינון עפר הר הבית
מתוך אתר: [הכול על ירושלים](#)

עמק צורים – ערוץ נחל קדרון
צילום: רונית בין



כנסיית כל העמים
מתוך: ויקיפדיה



ערוץ נחל קדרון, מצבת יד אבשלום והכפר סילוואן
צילום : רונית בין



מצבת יד אבשלום
צילום : רונית בין





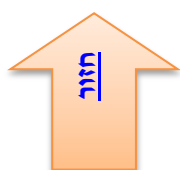
קבר זכריה ובני חזיר
צילום: רוגית בין



שערי חולדה
מתוך: [ויקיפדיה](#)



דגם מנורת המקדש
מתוך: ויקיפדיה

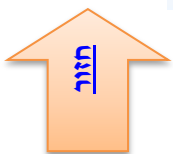


משחקים ונהנים (4) – מים לחץ

- המשחק נערך כמרוץ שליחים – תחרות בין החוליות.
- בטיחות: יש לבצע את המשחק על משטח ישר ולהרחיק מפגעים.
- ציוד: שלושה בקבוקי פלסטיק ריקים.

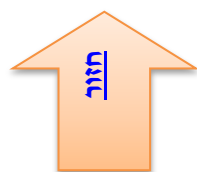
הוראות

1. החוליות נערכות בשלושה טורים.
2. מול כל טור (במרחק שקובע המורה או המשי"צ), ניצבים שלושה בקבוקים ריקים.
3. משימה: כל תלמיד (בחוליה שלו ובתורו) ממלא פיו מים מבקבוק אישי שלו, ובהינתן האות רץ אל הבקבוק הריק ומעביר אליו את המים שבפיו. לאחר שהוא חוזר לקבוצה, התלמיד הבא יוצא למשימה.
4. המורה מאפשר את התחרות לפרק זמן קצוב (מכריז על סיום המשחק בתום הזמן).
5. חוליה מנצחת: החוליה שבבקבוק שלה כמות מים רבה ביותר זוכה במרב הנקודות.



ירושלים בתקופה היבוסית (5) – תרשים

[עיר דוד](#), מתוך: ללמוד וללמד (משרד החינוך)



הרחבה למורה מתוך סדנת ירושלים (6)

מאז ומעולם, התפתחו ערים במקומות שבהם המיקום הוא סיבת בניית העיר. יש ערים שנסיבות הקמתן קשורות בתנאים הפיזיים של המקום ובאפשרויות הכלכליות המזומנות בו; יש ערים שקמו במקום מסוים מסיבות היסטוריות או דתיות; ויש ערים שמיקומן נקבע בשיקולים פוליטיים ומנהליים. לעתים אפשר להצביע על גורם מרכזי אחד שהביא למיקומה של העיר במקום שבו הוקמה, אך לרוב מיקומה של עיר נקבע בצירוף של גורמים שונים.

ירושלים – הרים סביב לה

תקציר מאמרו של פרופ' יהודה קרמון

בתוך: גדעון ביגר ואלי שילר (1984) (עורכים), **מאמרים נבחרים בגאוגרפיה של ארץ ישראל**, אריאל, 40-41.

מיקומה של ירושלים בשלוחה נמוכה ומבודדת לא העניק לה שום יתרון טופוגרפי שהיה בכוחו לעשותה לעיר מרכזית באזור או שאפשר לה להתחרות על מעמדה עם בית לחם או עם גבעון. אפילו אפשרויות התפתחותה כעיר עצמאית היו מוגבלות: מקורות המים שלה התמצו במעיין הגיחון ובאיסוף מי גשמים בבורות, שטחי החקלאות שבקרבתה הישירה היו מוגבלים לעמק הקדרון ואולי גם לנחל האגוזים (ודי ג'וז), וריחוקה היחסי מדרכי הארץ לא ייעד לה מעמד של עיר מסחר.

משום כך, נראה שלא יתרונות גאוגרפיים הם שהניעו את דוד לבחור בירושלים כבירת הממלכה המאוחדת, אלא שיקולים מדיניים, ואולי עוד יותר מאלו קדושתו של המקום, שכנראה התבססה על מסורת קדומה מאוד (עקדת יצחק בהר המוריה).

אך לאחר שנבחרה ירושלים כבירה של פדרציה (שבטי ישראל) וכמרכז דתי, היא הייתה מסוגלת לפתח שירותים ולהתקיים על בסיס משאביה של הארץ כולה – שזרמו אליה במסים, בעלייה לרגל ובקשרי מסחר.

ספק אם הייתה יכולה ירושלים להתקיים כמרכז של סביבתה הקרובה בלבד, שכן אוצרות האזור לא היו מספיקים למלא את כל צרכיה. רק כבירת הממלכה, היא יכלה לגייס את האמצעים הנחוצים לקיומה ולהטות את דרכי המסחר ממסלולן הטבעי אל עבר שעריה.

אך מעמדה של ירושלים כמרכז דתי וכבירתה של מדינה יצרה בעיות חדשות, שנבעו בעיקר מגידולה ומהתרחבותה. המבנה הטופוגרפי של האזור, הכולל גבעות צרות שביניהן מפרידים גאיות צרים וצפופים, אינו מתאים להקמת עיר גדולה, וכל התרחבות של העיר גררה עמה בעיות טופוגרפיות מסובכות ביותר, שלפתרון נדרשו מפעלים הנדסיים מורכבים וקשים.

כבר ההתרחבות הראשונה לעבר הר הבית ובניית בית המקדש וארמון שלמה דרשו פעולות יישור של גבעות ומילוי של נחלים – פעולה המוזכרת בשם "מילוא". הרחבת העיר לעבר הגבעה המערבית דרשה

בניית גשרים, שעל טבעם עדיין אין ידיעות ברורות. יש להניח שדווקא מבנים אלה תרמו לתפארתה של העיר.

בעיה חמורה עוד יותר הייתה אספקת המים לעיר הגדלה, וכבר בתחילת תולדותיה של העיר היה צורך לספק מים לא רק מן המעיין הקרוב (על-ידי חציבת נקבת השילוח) ומאגירת מי גשמים בברכות גדולות, אלא להביא מים ממרחקים גדולים.

לסיכומו של דבר: אפשר לראות בירושלים עיר שצמחה ושגדלה למרות התנאים הטופוגרפיים והגיאוגרפיים של מקומה, בזכות מעמדה המיוחד כמרכז דתי ומדיני, שדרבן את תושביה ואת שליטיה לאפשר לה למלא את תפקידה בכבוד ובפאר.

א. היווצרות מעמדה של ירושלים כבירת עם ישראל

א

"הָאֱלֹהִים נָסָה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנְנִי. וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךְ אֶת יִחִידְךָ אֲשֶׁר אַהֲבַת אֶת יִצְחָק וְלֶךְ אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לַעֲלֹה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹדִי"

(בראשית כב, א-ב)

האירוע: ה' בוחן את עומק אמונתו של אברהם על הר המוריה באירוע עקדת יצחק.

משמעותו: הר המוריה נקבע במסורת כהר של קדושה.

ב

"וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ וְאֶנְשָׁיו יְרוּשָׁלַם אֶל הַיְבֵסִי יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ ... וַיִּלְכְּדוּ דָּוִד אֶת מִצְדַּת צִיּוֹן הִיא עִיר דָּוִד. וַיֵּשֶׁב דָּוִד בְּמִצְדָה וַיִּקְרָא לָהּ עִיר דָּוִד וַיְבִן דָּוִד סָבִיב מִן הַמְּלֹא וּבֵיתָה"

(שמואל ב, ה, ד-ו)

האירוע: דוד כובש את העיר היבוסית וקובע שירושלים, עיר דוד, תהיה בירת ממלכת ישראל.

משמעותו: ירושלים מקבלת את מעמדה כבירה לאומית של עם ישראל מאז ועד היום.

ג

"וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיַּעַל אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית עֶבֶד אָדָם עִיר דָּוִד בְּשִׁמְחָה"

(שמואל ב, ו, יב)

האירוע: דוד מעלה את ארון הברית לירושלים בירת ישראל.

משמעותו: דוד מעביר בכך את המרכז הדתי לבירה הלאומית.

ד

"וַיִּקֶן דָּוִד אֶת הַגֵּרָן וְאֶת הַבֶּקֶר בְּכֶסֶף שְׁקָלִים חֲמִשִּׁים. וַיְבִן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַיהוָה"

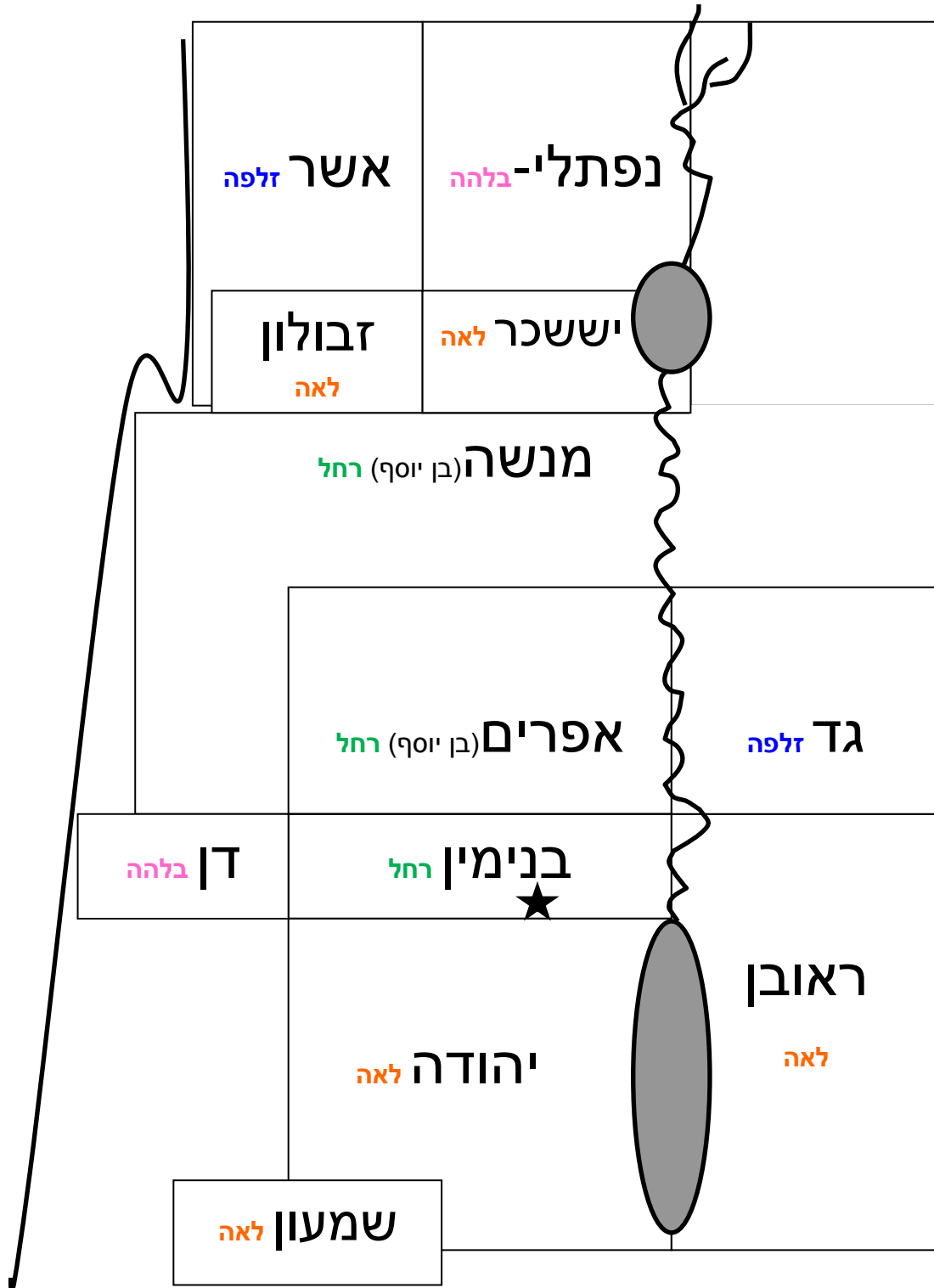
(שמואל ב, כד, כד-כה)

"וַיַּחֲלֵל שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת בֵּית יְהוָה בִּירוּשָׁלַם בְּהַר הַמִּרְיָה אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִד אָבִיהוּ אֲשֶׁר הָכִין בַּמָּקוֹם דָּוִד בִּגְרָן אֲרָנָן הַיְבֹסִי"

(דברי הימים ב, ג, א)

האירוע: דוד קונה את גורן ארוונה היבوسی, בעקבותיו שלמה בונה שם את בית המקדש.

משמעותו: ירושלים מחזקת את מעמדה כעיר הקודש וכמרכז דתי-פולחני של הממלכה.



ב. למה דווקא ירושלים – השיקול הפוליטי

בבראשית לה, כג-כו נכתב:

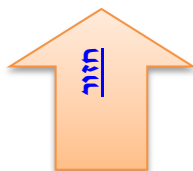
"בְּנֵי לָאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וַיהוּדָה וַיִּשְׁשָׁכֶר וַיִּזְבֵּלוּן. בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן. וּבְנֵי בְלָהָה שְׁפָחַת רָחֵל דָּן וְנִפְתָּלִי. וּבְנֵי זֵלֶפָה שְׁפָחַת לָאָה גָד וְאָשֶׁר אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יָלַד לוֹ בְּפָדוֹן אֲרָם"

בהתייחס למפה ולפסוקים הנ"ל:

ירושלים ממוקמת בגבול שבט יהודה ושבט בנימין, בתחום שבט בנימין (בין שבטי רחל לשבטי לאה).

שאלה: לפי הנתונים הנ"ל, מה הייתה הסיבה הפוליטית לקביעת ירושלים כבירת הממלכה המאוחדת?

תשובה: בקרב העם רווחה דעה שבית ישראל נוצר מצירוף בני לאה ובני רחל. ירושלים שוכנת בגבול שבין נחלת יהודה בן לאה לנחלת בנימין בן רחל, לכן קביעת בירת הממלכה בגבול בין נחלות שבטיהם נתפסה כמחברת בין נחלות בני לאה לנחלות בני רחל (ונכדיה אפרים ומנשה) וכמאפשרת לכל העם להתאחד תחת קורת הממלכה המאוחדת.



פני הנוף בציוריו של דיוויד רוברטס (7)

מאת: רונית בין

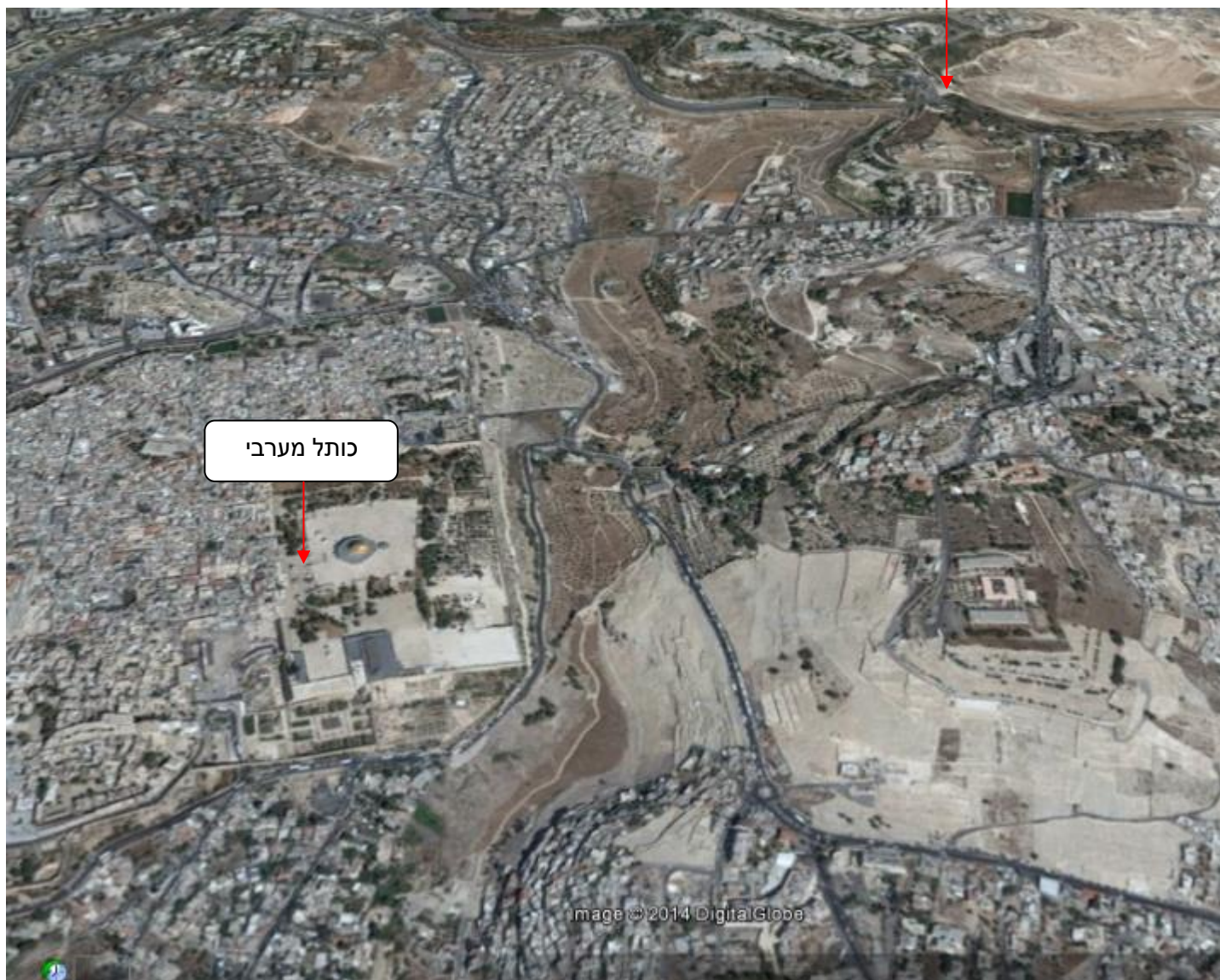
שאלות מנחות לתצפית

1. סמנו את המסלול עד כה על-גבי תצלום הלוויין.
2. מה מתוך הציורים של דיוויד רוברטס אתם מזהים בשטח?
אפשר לראות את כיפת הסלע, את מסגד אל-אקצה, את חומת העיר העתיקה, את שער הרחמים.
3. סמנו את הכיוונים על-גבי הציורים וצפנו אותם בהתאם לשטח.
ראו בציורים, יש למחוק את תיבות הטקסט מהציורים שמוסרים לתלמידים.
4. התבוננו בציורים ובשטח, היכן לדעתכם ישב דיוויד רוברטס כשצייר ציורים אלו? (היעזרו גם בצילום הלוויין).
ציור מס' 1 – דיוויד רוברטס ישב בגדה המזרחית של נחל קדרון והתבונן לכיוון מערב. אפשר לראות בציור גם את מצבת אבשלום מבצבצת מערוץ הנחל (בכיוון דרום).
ציור מס' 2 – דיוויד רוברטס ישב באזור הדרומי יותר של ערוץ נחל קדרון (בגדה המזרחית), מול החומה הדרומית של העיר העתיקה, והתבונן לכיוון צפון. אפשר לראות את החלק העליון של מצבת יד אבשלום מבצבצת בפינה הימנית של הציור.
ייתכן שישב במפלס גבוה יותר שכן מנקודת התצפית אין רואים את כיפת הסלע ואת מסגד אל-אקצה בשלמותם. אך ייתכן שצייר את המבנים בשלמותם על-פי הזיכרון ולא בהכרח כפי שרואים אותם מנקודת התצפית.
5. תארו את האזור כפי שנראה ב-1839 והיום, ציינו את ההבדלים.
6. לדעתכם, מהי חשיבותו של [גן לאומי סובב חומות ירושלים](#) (חלק מ[שביל ירושלים](#) העובר כאן)?
היכנסו לקישור, אפשר לשלוח את הקישור לתלמידים בוואטסאפ.

איוריו של הצייר האנגלי [דיוויד רוברטס](#) משנת 1939 המציגים את העיר העתיקה של ירושלים במבט מכיוון צפון-מזרח, מאזור הר הצופים. מתוך: [labary of congres](#)

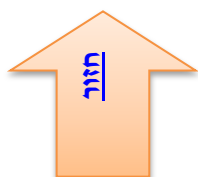


תחילת המסלול – נקודת תצפית מהר הצופים



כותל מערבי

image © 2014 Digital Globe



כיבוש ירושלים (8) – הצגה

קריין: ובימים ההם אין יוצא ואין בא ביבוס העתיקה, הלוא היא ירושלים.
מלך יבוס הוא החזק שבמלכי הכנענים, ואין המצליח לחדור לעיר ולכבוש אותה.
(מלך יבוס מציג הצגה מצחיקה בפנטומימה על היותו מפחיד, חזק ושרירי שכולם מפחדים ממנו.)

אי שם בשדות חברון, יוצא מלכנו האדיר – הלוא הוא דוד – לרעות את צאנו, למרות משימתו החדשה
מזה שבע שנים – להיות למלך על ישראל.
אולם את מלכנו דוד תוקפים הרהורים כבדים המעיקים על לבו...

דוד (מהורהר, יושב על יד העדר שלו, ומשחק באדמה): משהו לא מסתדר. כבר כמה שנים שאני מלך.
שבט בנימין עדיין נוטר לי טינה על שאול, השבטים עוד מסוכסכים ביניהם, ואף אחד לא עולה לכאן
כדי להתייעץ אתי... אני מלך מובטל! מה אעשה?

יואב בן צרויה (מגיח מאחורי דוד): דוד אדוני, במקרה עברתי לידך ושמעתי את הרהורי לבך, ואני
מוכרח לומר לך שגם אני, כמוך, מוטרד בדיוק מאותה בעיה. כל הלילה התהפכתי על משכבי, ועלתה בי
עצה: עלינו להגיע למרכז הארץ. רוב העם אינו מגיע הנה לחברון, מלבד מדי פעם בפעם להשתטח על
קברי אבות, אך לא די בכך מלכי היקר, עלינו להתקרב אל העם, לבוא אליו, לאפשר לו נגישות אלינו.

דוד (מיואש ומרים כפיים): אבל איך, יואב, איך??? להיכן נלך?

יואב בן צרויה (מביא מפה ופורש אותה על האדמה): ובכן מלכי, אתה יודע שאני מעולה בניווטי שטח
(מתנפח מגאווה ומשוויץ), הבה נראה את המפה ונראה מהי הנקודה הטובה ביותר עבורנו.

דוד (מחפש ומחפש עד שמאתר נקודה וקופץ משמחה): מצאתי! מצאתי! יואב אתה גאון!!!

(יואב בן צרויה מסמיק ומתנפח מגאווה, משוויץ.)

דוד: יואב, ארגן לי את הצבא הטוב ביותר. דבר עם הפיקוד של מודיעין. כי מחר בלילה אנו עולים
לכבוש את היבוסים!!!!

יואב בן צרויה: מלכי! השתגעתי??? הלא ידוע כבר 800 שנה שמעולם לא הצליח אדם לעלות אל עיר
יבוס!! ואנחנו ודאי לא נצליח...

דוד: הירגע, הירגע יואב. אתה החייל הטוב ביותר שלי בצבא, ואני מצפה ממך לקור רוח! אל תשכח שיש לנו חיל מודיעין הידוע כאחד הטובים בעולם! המודיעין שלנו כבר יזהה את נקודת התורפה של העיר. יואב, קרא בבקשה למלכיאור, מפקד המודיעין, עליו לדבר עמו בחשאיות ולא לתר!

קריין: כעבור שבע שעות ומחצה.

מלכיאור (רץ מיוזע לקראת דוד ומצדיע לו): אדוני, אחרי שביקשת ממני, חפרנו בכל הארכיונים כדי לזהות את נקודת התורפה של העיר, ומצאנו אותה!! הנקודה החשובה ביותר ליבוסים היא המעיין, שממנו מגיעים המים לתושבי העיר. אלא שהמעין נמצא מחוץ לעיר. המעיין מבוצר במיטב הביצורים, אלא שיש מנהרה שדרכה עוברות בנות היבוסים בימי מלחמה ומצור אל המעיין ומביאות המים לביתן. כלומר, מלכי (מתחיל להניף ידיים ולהתלהב מאוד), כלומר: מי שיגיע אל המנהרה, אל אותה מחילה תת-קרקעית, יגיע דרכה אל פנים העיר!!! עלינו רק למצוא גישה אליה מלכי!

דוד (מתרגש ומחכך ידיו כזומם מזימה): זה אומר שמחר בזאת השעה ירושלים תהיה בידנו! מלכיאור!

מלכיאור (מצדיע ומזדקף): כן, מלכי!

דוד: אמור לכל הצבא, פרסם הודעה, כי המוצא את המנהרה ומגיע דרכה אל העיר יזכה להיות הרמטכ"ל הבא של מדינת ישראל!

קריין: ובמקביל, בעיר יבוס, חיי העיר מתנהלים על מי מנוחות, אין בא ואין מפריע. עד ש... לפתע פתאום...

קולות של שופרות נשמעים למרחוק.

מלך יבוס (עומד על החומה וצופה): אויש, נו, עוד קבוצה שמנסה לכבוש. לא נמאס להם?? לא הבינו כי את עירי לעולם לא יכבשו? טוב, נו, רואים שהם חובבנים, באו לי עם חמורים ועם בקושי מאה איש. הו, אני רואה את הגיינג'י, זה דוד. טוב, בוא נחמם אותו קצת, לפחות נהנה מהמחזה. (עומד מתוח על החומה וצועק אל דוד) הי! אתה שם למטה! דוד! מה שלומך, מותק? אם באת לכבוש, אז חבל, השעה לא מתאימה לי עכשיו לשפיכות דם ולחרבות, רק בתשע בבוקר... אבל אם אתה בכל זאת מתעקש, אני משאיר כאן כמה חיילים שלי שתוכל להשתעשע עמם במשחקי המלחמה שלך. אבל דבר אחד אתה צריך לדעת עליהם... דייב, בוא נאמר כך: אני לא משאיר לך את מיטב לוחמי, לא את סיירת מטכ"ל, לא את שלדג ובטח שלא את השייטת, אני משאיר לך את הח"פשים שככה יירקו עליכם מלמעלה. ותבינו מי בעל העסק כאן! הא?

דוד (רגוע ומחייך): מה שלומך? וואלה, טוב לראות אותך סוף סוף. אדוני, חבל שאתה משאיר לי את העיוורים והפיסחים שלך, לפחות תן לי ליהנות מקרב אמתי כמו שצריך, כזה שיגרום לי להרגיש גבר, שאדע שלא ניצחתי את העיר בנקישת אצבע. תאתגר אותנו, יא גבר!

מלך יבוס (מתרגז, מאדים): אלה מתנשאים! אלך לעשן את הסיגר שלי בנחת... (הולך)

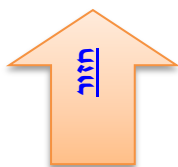
(בינתיים, למטה דוד מחלק פקודות, ויואב הולך לו הצדה ומחפש נקודה לפרוץ ממנה אל העיר. הלוחמים מתלחשים ביניהם.)

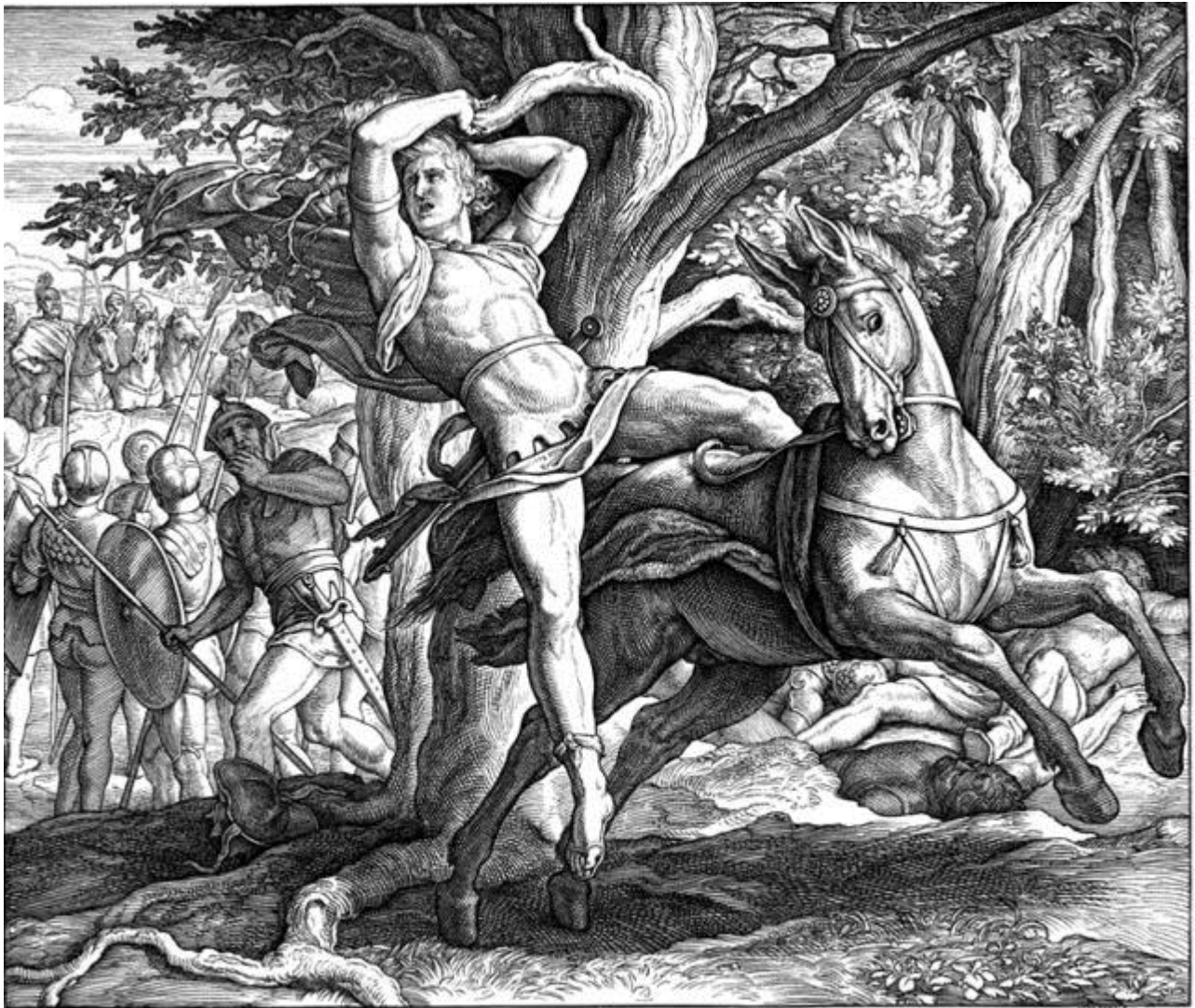
קריין: כעבור שעה ומחצה, פתאום יואב שורק ללוחמים מלמעלה, מתוך העיר.

יואב (בלחש): חבר'ה, סימנתי לכם מאיפה פרצתי, תעלו ותעזרו לי לארגן את העיר... מצאתי את המנהרה!

דוד (מתרגש, מתחיל לקפץ ולשיר הורה ומיד רץ והלוחמים אחריו): ידעתי שזה היום שבו אצליח לאחד את כל השבטים לאיש אחד, ושהסכסוך עתיק היומין בין בנימין ליהודה ייפסק לנצח, כי כאן שוכן האל, וכאן מקום השכינה, וכאן לנצח תקום בירת ישראל! (דוד עומד בצורה רשמית וטקסית ומשורר) "שיר המעלות לדוד. שמחתי באומרים לי בית ה' נלך. עומדות היו רגלינו בשערייך ירושלים, ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו, ששם עלו שבטים שבטי י-ה עדות לישראל".

קריין: ומאז לדורות עולם, כיבוש דוד ואנשיו ייזכר כאירוע ההיסטורי החשוב מכולם, שבזכותו ירושלים היא לנצח בירת ישראל, בה תולים יהודים עיניהם בתקווה, בגלותם ובשפלותם תקווה אחת בלבם: לחזור לבירת הנצח, לירושלים.

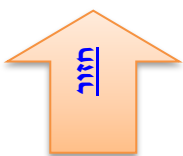




Absaloms Ende.

Und Absalom begegnete den Knechten David, und ritt auf einem Maul, und da das Maul unter eine große dicke Eiche kam, behieng sein Haupt an der Eiche, und schwebete zwischen Himmel und Erden, aber sein Maul lief unter ihm weg.

II Samucl. Cap. 18. v. 9.



מדרש רבי עקיבא וחכמים (במכות כד ע"א-ע"ב)

שוב פעם אחת היו עולין לירושלים,
כיוון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם,
כיוון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים,
התחילו הן בוכין
ורבי עקיבא משחק.
אמרו לו, מפני מה אתה משחק?
אמר להם, מפני מה אתם בוכים?
אמרו לו, מקום שכתוב בו "והזר הקרב יומת" ועכשיו שועלים הלכו בו, ולא נבכה?
אמר להם לכך אני משחק, דכתיב "ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו".
וכי מה עניין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני? אלא תלה הכתוב נבואתו
של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב "לכן בגללכם ציון שדה תחרש", בזכריה כתיב "עוד ישבו
זקנים וזקנות ברחובות ירושלים". עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה, הייתי מתיירא שלא תתקיים
נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת.
בלשון הזה אמרו לו, עקיבא ניחמתנו, עקיבא ניחמתנו.

- ר' עקיבא, בעומדו על הר הצופים, הצליח לצפות אל מעבר לזמן, אל מעבר לחורבן וראה את ירושלים בתקומתה.
הוא הבין כי יש בעיר הזאת יותר מהנראה. אמנם היא נושקת למוות ולחורבן לא אחת, אך יש בה יכולת עמידה
שאינה נתפסת בעין אנושית. ר' עקיבא הצליח לראות את כוחה של ירושלים.

מחזה – עיבוד למדרש רבי עקיבא וחכמים

קריין: ויהי בעת ימים לא יישכחו, והשחר לא עלה על ירושלים ימים רבים. כאבם של ישראל לא חלף
ולא התעמעם, ואבלה וחרפתה של ירושלים החריפו.
ידם של הרומאים הייתה בכול, הם התעמרו בכל יהודי פשוט – מהיותו רך עולל ועד היותו זקן בא
בימים.
ובימים ההם נגזרה גזרה שלא עלתה על לבם של ישראל מאז חורבנה של משוש לבם, של ציון:
הרומאים הענישו את העם הנותר בציון וגזרו שלעולם בל תדרוך כף רגלו של מי מהם בירושלים
הקדושה.

והנה ימים עברו, וקרוב היום המסמל את חורבן כלילת נפשם ירושלים – תשעה באב הארור. הן לפני
נים מספר בלבד זכו לשמוח בירושלים בירתם.

והחכמים, מנהיגי העדה התועה, השבורה והיתומה, החליטו להרהיב עוז בלבם ועלו להר הצופים,
המקום היחיד שממנו נשקפים שרידיה של ירושלים תפארתם (בשלב זה החכמים מדגימים כמה קשה
להם לעלות את כל העלייה החדה להר הצופים מהמדבר החם באמצע הקיץ רק כדי לחזות בירושלים
שאליה כמהו, קולות של התנשפות ושל סבל מהחום עד שמצליחים להעפיל להר, ושם תנועות של
צופים במשקפת אל ירושלים, אולי גם מעלים זיכרונות מימי ילדותם בה).

ר' שמעון בר יוחאי: הנה, שם, ברחוב המואר שם, שכרגע עולה ממנו עשן השרפה ששרפו הרומאים, שם
פגשתי באשתי לראשונה...

(וכל מיני דוגמות קצרות נוספות שמביעות ערגה, געגוע, זיכרונות העולים בחכמים).

קריין: ויהי כי מיררו הם בבכי קורע לב, וקרעו מעליהם בגדיהם על כי רואים הם בחורבן משכן
השכינה, וישמעו שועל מיילל אי שם מטה מטה, בירושלים החרבה.
וישקיפו החכמים לראות מאין בא הקול.

ר' טרפון: מוריי, השמעתם הקול הנורא? נשמע כי גם השועל מיבב על הסתלקות השכינה. אין זה סימן
כי אם לדבר נורא!!!

ר' אלעזר (מסתכל במשקפת): שמישהו יחזיק אותי, אני מזהה ששועל טמא זה מהלך בחצרות קודשנו,
ולא סתם אלא בתוך קודשי הקודשים, היכן שגילה ה' פניו אלינו יום בשנה!!! לאאאאאא!!!

ר' יהושע: אוי ויי זמיר!! מה חטאנו עד כי ראינו את בחירת לבנו מתבוססת בדמיה, מעולפת במר
גורלה?! (פורץ בבכי ואחריו כל החכמים).

קריין: ולפתע פתאום...

ר' עקיבא (תופס בבתנו ופורץ בצחוק בלתי-נשלט): חה חה חה, יו, זה אדיר!! אין, אין, אלוהים, אין
עליך!!!! אתה הגדול שבכולם! איזה קורע, מגניב לאללה!!! חה חה חה...

(החכמים מסתכלים זה בזה בתדהמה ולא יודעים כיצד להגיב למעשהו המוזר של ר' עקיבא, הם
מתלחשים ביניהם).

ר' שמעון בר יוחאי (קם חמום וזועם ומתאפק לא לצעוק על רבו): רבי, אתה מורי ואבי כבר שנים
רבות, מה היה לך? השתגעת? תפסת ג'ננה? התחרפנת?!

ר' עקיבא: איך אתם לא קולטים את זה? בחיי! ה' עושה עמנו חסד!!

ר' טרפון (בנימה עצבנית וצינית): וואלה!!

ר' עקיבא (בהתלהבות הולכת וגוברת): כן! כן! אתם לא מבינים?? אלוהים מדבר אלינו!!! הוא אומר לנו בצורה ברורה מאוד: יום יבוא ותחזרו כולכם לירושלים, לארץ ישראל, תהיו ריבוניים ועצמאיים בארץ שלכם!! רבותיי, הרי הייתה נבואה קשה מכול נבואות החורבן, נכון?

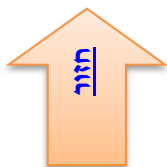
חכמים עונים יחד: נכון! והיא התקיימה...

ר' עקיבא: יפה! הייתה עוד נבואה, שנחזור ארצה, נכון?

חכמים עונים יחד: נכון...

ר' עקיבא: כלומר, כלומר, כלומר: אם נבואת החורבן התקיימה, אנו מובטחים שנבואת התקומה גם היא תתקיים! חבר'ה, אני עומד כאן, על הר הצופים, וצופה למרחוק ואני רואה תלמידים, בני נוער ממיטב הנוער של ארצנו מגיעים הנה, תלמידים מבית ספר (שם בית הספר והכיתה שיצאה למסלול) יגיעו הנה בעוד אלפיים שנה, אבל לא סתם תלמידים. ילדים ששמים כשמות היום – מהתנ"ך, מהמשנה. שמות כמו דוד (דודו), אברהם (אבי), יוסף (יוסי)... אני אומר לכם, אני ממש מצליח לראות את זה כמו שאני רואה את השועל הטמא בחורבות קודשי קודשנו, עוד נשוב לבנות ולהיבנות בארץ הזאת!

(חכמים שמחים ומתנחמים בדברי ר' עקיבא ורוקדים יחד הורה במעגל.)



המסר הערכי: באחריותי להשתתף בשימור מעמדה של ירושלים בירת ישראל ובחיזוקו, בגילוי סובלנות כלפי יחסם של בני דתות אחרות לעיר, כיסוד בזהותי היהודית והלאומית.

כללי דיון במעגל

- א. שיחה במעגל.
- ב. דיבור ברשות.
- ג. משפט קצר.
- ד. הקשבה.
- ה. תגובה עניינית ולא-שיפוטית.

שאלות מנחות

הדיון יתקיים לאחר המחזת המדרש (מכות כד ע"א-ע"ב)

1. לדעתכם, מדוע בחרנו במדרש של רבי עקיבא לסיים בו את פעילות היום? (רצוי להיעזר בתצלום הלוויין ולהראות את תוואי המסלול: עקיבא וחכמים עמדו בהר הצופים, בנקודת התחלת המסלול, ואנחנו עומדים כאן, סמוך לכותל, בנקודת סיום המסלול).
2. לדעתכם, מהי המשמעות של מדרש זה היום? מהי משמעותו עבורכם?
3. מה למדנו היום שהיה חדש עבורכם ביחס למעמדה של ירושלים כעיר בירה?
4. מהי מידת האחריות שלנו לשימור מעמדה של ירושלים כעיר הבירה של מדינת ישראל ולחיזוקו? נמקו. ממה נובעת אחריות זו?
5. המורה יסיים במילים של עודד אבישר, "היכן היא ירושלים":

מאין אתה יהודי? מירושלים.

ולאן אתה הולך יהודי? לירושלים.

מתי יצאת מירושלים? לא יצאתי ממנה מעולם.

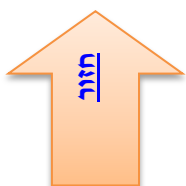
ומתי תגיע אליה לירושלים? מי חכם וידע. כבר דורות אני הולך אליה.

ומה שלומה של ירושלים? חרבה ובנויה. בוכה וצוחקת.

ומתי תיבנה ירושלים? בכל רגע היא נבנית.

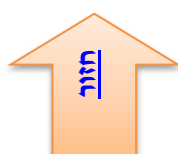
והיכן היא ירושלים? שם, בראש ההרים, במקום בו הומות היוונים.

רחוקה היא ירושלים? לא, חלילה, כאן היא, עמדי, בלבי!



טבלת ניקוד (12)

משימה	חוליית ציון	חוליית שלם	חוליית יבוס
תצפית הר הצופים			
תצפית גן אורסון הייד			
משימת מים בקדרון			
המחזה של מקורות			
אקורדיון אתרים			
צילום תמונות			
מורל			
שירי ירושלים			



תנ"ך

[יהושע טו-יט](#)

[בראשית כב, א-יד](#)

[בראשית לה, כג-כו](#)

[שמואל ב, ה, ד-י](#)

[שמואל ב, ה, ו-ח](#)

[שמואל ב, ו, יב](#)

[שמואל ב, כד, כד-כה](#)

[דברי הימים ב, ג, א](#)

ביבליוגרפיה מומלצת

- בהט, דן (1989), **אטלס כרטא הגדול לתולדות ירושלים**, ירושלים: כרטא, עמ' 11-13.
- דוידסון, אייל (2003), **ירושלים מכל מקום**, פ. אסידון, אלקנה.
- דוידסון, אייל (2008), **בשביל ירושלים**, ירושלים: מגלים.
- הקר, מ' (תשט"ז), "המצב הגאוגרפי והטופוגרפי של ירושלים", בתוך: מיכאל, אבי-יונה (עורך), **ספר ירושלים**, ירושלים ותל-אביב: מוסד ביאליק ודביר, עמ' 1-24.
- מירון, אייל (1996), **ירושלים וכל נתיבותיה**, ירושלים: יד בן-צבי.
- קרמון, יהודה (תשכ"ט), "ירושלים הרים סביב לה", בתוך: יוסף, אבירם (עורך), **ירושלים לדורותיה**, ירושלים: החברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה, עמ' 62-71.
- קרמון, יהודה (תשנ"ד), "ירושלים – היבטים גאוגרפיים וגאוגרפיים היסטוריים", בתוך: גבריאלי, ברקאי ואלי, שילר (עורכים), **אריאל**, 102-103, עמ' 11-25.
- שטנר, יצחק (תשט"ז), "סביבות ירושלים", בתוך: מיכאל, אבי-יונה (עורך), **ספר ירושלים**, ירושלים ותל-אביב: מוסד ביאליק ודביר, עמ' 25-34.

קישורים אינטרנטיים נוספים

[החוויה הארכאולוגית עמק צורים, עיר דוד, ירושלים הקדומה](#) – סרטון ביוטיוב.

[יד אבשלום](#), נחל קדרון – סרטון ביוטיוב.

[ירושלים](#) – אתר "ללמוד וללמד", משרד החינוך.

[ירושלים בירה לאומית או אתר הופעת הקודש](#) – הרב אלי גרין.

[ירושלים כעיר בירה](#) – מדוד המלך ועד חורבן הבית הראשון.

[ירושלים עיר בירה](#) – מינהל חברה ונוער.
[ירושלים שלפני דוד המלך](#), ד"ר יהושע-נחם רוזנברג – דעת, כתבי עת, מכללת הרצוג.
[כיפת הסלע ואבן השתיה](#) – אלי שילר.
[מיצג תלת ממדי של עיר דוד בראשיתה](#) – יוטיוב.
[מעמק צורים לעמק קדרון – עמק המלך](#) – תיאור מסלול, קובץ PDF.
[מפעל הסינון באתר שבעמק צורים](#) – אתר עיר דוד.
[סיור בשביל ירושלים](#), עיר דוד – סרטון ביוטיוב.
[עיר דוד](#) – סרטון ביוטיוב.
[קברי נחל קדרון](#), קבר זכריה וקבר בני חזיר – סרטון ביוטיוב.
[תכנית אב לאגן נחל קדרון](#).

